Materiallar to'plami · Conference Proceedings
"ZAMONAVIY TADQIQOTLAR VA BARQAROR RIVOJLANISH" respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi
04 August 2026
UDK 37
PEDAGOGIKA

CHET TILINI O'QITISHDA SKIMMING VA SCANNING STRATEGIYALARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI

Madinabonu Rustamjon qizi Rahmonova*
Chet tillari fakulteti talabasi
✉ rakhmonovam007@gmail.com

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada chet tilini o'qitish jarayonida o'qib tushunish ko'nikmasini rivojlantirishda Skimming va Scanning strategiyalarining ahamiyati yoritiladi. Ushbu strategiyalarning mazmuni, o'ziga xos xususiyatlari va ta'lim jarayonida qo'llash imkoniyatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, o'quvchilarning matn bilan ishlash tezligini oshirish, asosiy g'oyani aniqlash, kerakli axborotni topish hamda mustaqil o'qish malakasini shakllantirishda mazkur yondashuvlarning o'rni ko'rib chiqiladi. Maqolada ushbu strategiyalarni dars jarayoniga izchil tatbiq etish bo'yicha metodik tavsiyalar ham beriladi.

Kalit so'zlar

chet tilini o'qitish, o'qib tushunish, Reading, Skimming, Scanning, o'qish strategiyalari, matn tahlili, kommunikativ kompetensiya.

DOI: 10.5281/zenodo.23617288

Kirish

Bugungi kunda chet tillarini o'qitish jarayonida o'quvchilarning nafaqat grammatik bilimlarini, balki amaliy til ko'nikmalarini rivojlantirishga ham alohida e'tibor qaratilmoqda. Tinglab tushunish, gapirish, yozish va o'qish ko'nikmalari o'zaro bog'liq bo'lib, ularning har biri chet tilida samarali muloqot qilish uchun muhim hisoblanadi. Ayniqsa, o'qib tushunish ko'nikmasi o'quvchining turli manbalardan mustaqil ravishda axborot olishi, matn mazmunini anglashi va olingan ma'lumotlardan foydalanishida muhim o'rin tutadi. Chet tilidagi matnni tushunish faqat so'zlarning tarjimasini bilish bilan cheklanmaydi. O'quvchi matnning asosiy mazmunini anglay olishi, muhim ma'lumotlarni ajratishi, muallifning fikrini tushunishi va o'ziga kerakli axborotni topa bilishi lozim. Biroq amaliyotda ayrim o'quvchilar matnni o'qish davomida har bir notanish so'zning ma'nosini aniqlashga intiladi. Natijada o'qish jarayoni sekinlashib, matnning umumiy mazmunini tushunish qiyinlashishi mumkin. Mazkur muammoni bartaraf etishda o'qish strategiyalaridan foydalanish samarali metodik yondashuvlardan biri hisoblanadi. Xususan, Skimming va Scanning strategiyalari o'quvchiga matnni aniq maqsad asosida o'qish, vaqtni tejash va zarur axborotni mustaqil topish imkonini beradi. Skimming matnning umumiy mazmuni va asosiy g'oyasini tez anglashga yo'naltirilgan bo'lsa, Scanning muayyan ma'lumotni, masalan, sana, ism, raqam yoki joy nomini izlab topishga xizmat qiladi. Ushbu strategiyalarni o'qitish jarayonida qo'llash o'quvchilarning matn bilan ishlashga bo'lgan munosabatini o'zgartirishi mumkin. Ular matnni boshidan oxirigacha bir xil tezlikda o'qish o'rniga, topshiriqning maqsadiga qarab tegishli usulni tanlashni o'rganadilar. Bu esa mustaqil ta'lim olish va axborot bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Maqolaning maqsadi chet tilini o'qitishda Skimming va Scanning strategiyalarining metodik imkoniyatlarini tahlil qilish hamda ulardan foydalanish samaradorligini oshirishga qaratilgan tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Metodologiya

Mazkur maqolada nazariy tahlil, qiyosiy tahlil, ilmiy adabiyotlarni o‘rganish va metodik umumlashtirish usullaridan foydalanish nazarda tutiladi. Ushbu yondashuvlar orqali Skimming va Scanning strategiyalarining o‘ziga xos xususiyatlari, qo‘llanish maqsadlari hamda chet tili darslaridagi imkoniyatlari o‘rganiladi. Tadqiqotning nazariy asosini chet tilida o‘qish jarayoni, o‘qib tushunish strategiyalari va kommunikativ yondashuvga oid ilmiy-metodik qarashlar tashkil etadi. Xususan, o‘qish strategiyalarini ongli ravishda tanlash va qo‘llash o‘quvchining matnni tushunish jarayonida faol ishtirok etishiga yordam berishi haqidagi qarashlarga e’tibor qaratiladi. Skimming strategiyasi matnning umumiy mazmunini qisqa vaqt ichida anglashga yo‘naltiriladi. Bunda o‘quvchi sarlavha, kichik sarlavhalar, kirish va xulosa qismlari, kalit so‘zlar hamda matnning umumiy tuzilishiga e’tibor beradi. Har bir so‘zni batafsil o‘qish talab qilinmaydi. Asosiy vazifa matn nima haqida ekanini va unda qanday fikr ilgari surilganini aniqlashdan iborat. Scanning strategiyasida esa o‘quvchi oldindan belgilangan savolga javob beruvchi ma’lumotni izlaydi. Masalan, matndan ma’lum bir yilni, shaxsning ismini, narxni yoki muayyan hodisaning sababini topish talab qilinishi mumkin. Bunday vaziyatda o‘quvchi matnni to‘liq o‘qib chiqmasdan, kerakli axborotni aniqlashga yordam beradigan so‘zlar va belgilarni izlaydi.

Strategiyalarni metodik jihatdan o‘rganishda quyidagi mezonlarga e’tibor qaratiladi:

1. Matnning asosiy mazmunini aniqlash imkoniyati.
2. Kerakli ma’lumotni topish uchun sarflanadigan vaqt.
3. O‘quvchining matn mazmuniga doir savollarga javob berishi.
4. O‘qish jarayonida mustaqil strategiya tanlash qobiliyati.
5. Olingan axborotning to‘g‘riligini tekshirish imkoniyati.

Agar mazkur yondashuvlar amaliy tajriba orqali tekshirilsa, bir xil darajadagi o‘quvchilarga mos matnlar va topshiriqlar tanlanishi, dastlabki hamda yakuniy natijalar taqqoslanishi lozim. Bunda o‘qish tezligi, mazmunni tushunish darajasi va to‘g‘ri javoblar soni asosiy ko‘rsatkichlar sifatida olinishi mumkin.

Natijalar

Nazariy-metodik tahlil Skimming va Scanning strategiyalarining maqsadi bir-biridan farq qilishini, biroq ular o‘qib tushunish jarayonida bir-birini to‘ldirishini ko‘rsatadi. Skimming matn haqida umumiy tasavvur hosil qilishga yordam bersa, Scanning muayyan axborotni tez aniqlashga qaratiladi.

Skimming strategiyasidan foydalanishda o‘quvchilar, avvalo, matn sarlavhasi va uning tuzilishi bilan tanishadilar. Keyin kirish va yakuniy qismlarga, takrorlanib keladigan tushunchalarga hamda asosiy fikrni ifodalovchi jumlalarga e’tibor qaratadilar. Ushbu jarayon matnning umumiy mazmunini anglash va keyingi o‘qish faoliyatini rejalashtirishga yordam beradi. Masalan, ingliz tilidagi “The Importance of Reading” mavzusidagi matn berilganda, o‘quvchilardan matnni ikki daqiqa davomida ko‘zdan kechirib, uning asosiy g‘oyasini aniqlash so‘ralishi mumkin. Bunda ular har bir notanish so‘zni tarjima qilishga emas, balki matnning umumiy yo‘nalishini tushunishga harakat qiladilar. Scanning strategiyasida esa topshiriq aniq savol asosida tashkil etiladi. Masalan, matnda keltirilgan sana, muallifning ismi, statistik ma’lumot yoki ma’lum bir hodisaga oid faktni topish talab qilinadi. O‘quvchi savoldagi muhim so‘zlarni aniqlab, shu ma’lumotga mos keluvchi birliklarni matndan izlaydi. Bu usul, ayniqsa, axborotga boy matnlar, e’lonlar, jadvallar, yo‘riqnomalar va internet sahifalari bilan ishlashda foydali bo‘lishi mumkin. Ushbu strategiyalarni birgalikda qo‘llash uchun dars jarayonini uch bosqichga ajratish mumkin.

Birinchi bosqich - matn bilan dastlabki tanishish. O‘quvchilarga matn sarlavhasi va tuzilishiga qarab uning mazmuni haqida taxmin qilish topshiriladi. Shundan so‘ng ular Skimming strategiyasidan foydalanib, asosiy g‘oyani aniqlaydilar.

Ikkinchi bosqich - kerakli ma’lumotni izlash. O‘quvchilarga matn bo‘yicha aniq savollar beriladi. Ular Scanning strategiyasi yordamida tegishli ma’lumotlarni topib, javoblrini matn asosida belgilaydilar.

Uchinchi bosqich - tushunishni tekshirish. O‘quvchilar o‘z javoblarini asoslaydilar, matndagi muhim fikrlarni izohlaydilar va qaysi strategiyadan nima sababdan foydalanganlarini tushuntiradilar.

Bunday tashkil etish o‘quvchilarga o‘qish jarayonining maqsadini anglashga yordam beradi. Shuningdek, ular matnni o‘qishdan oldin topshiriqni tushunish, o‘qish davomida muhim jihatlarni ajratish va yakunda o‘z natijalarini tekshirishga odatlanadilar. Strategiyalardan foydalanishning yana bir muhim jihati topshiriqlarni o‘quvchilarning til darajasiga moslashtirishdir. Boshlang‘ich bosqichda qisqa matnlar va sodda savollardan foydalanish maqsadga muvofiq. Til bilimi rivojlangan sari murakkabroq matnlar, ko‘p bosqichli topshiriqlar va vaqt cheklovlari kiritilishi mumkin. Shu bilan birga, Skimming va Scanning barcha o‘qish vazifalarining o‘rnini bosmaydi. Badiiy matnni chuqur tahlil qilish, muallif uslubini o‘rganish yoki murakkab dalillarni tushunish kabi vaziyatlarda matnni diqqat bilan o‘qish va batafsil tahlil qilish talab etiladi.

Muhokama

Skimming va Scanning strategiyalarining metodik ahamiyati o‘quvchilarga o‘qish jarayonini maqsadga muvofiq tashkil etishni o‘rgatishida namoyon bo‘ladi. An’anaviy mashg‘ulotlarda o‘quvchilar ko‘pincha matnni ketma-ket o‘qib, har bir jumlani tarjima qilishga intiladilar. Biroq bunday yondashuv barcha vaziyatlarda ham samarali emas, chunki real hayotda o‘quvchi har doim matnning har bir qismini bir xil darajada chuqur o‘rganishga ehtiyoj sezmaydi. Skimming o‘quvchiga matnning umumiy mazmunini tushunish, muhim fikrlarni ajratish va matnning o‘ziga kerakli ekanini aniqlash imkonini beradi. Scanning esa aniq ma’lumotni tez topish vazifasini bajaradi. Ushbu ikki strategiyaning farqini tushungan o‘quvchi matn turiga va topshiriq maqsadiga qarab mos usulni tanlay oladi. Biroq strategiyalarning samaradorligi faqat o‘qish tezligi bilan belgilanmasligi kerak. Agar o‘quvchi matnni tez ko‘zdan kechirsa-yu, asosiy mazmunni noto‘g‘ri anglasa, kutilgan natijaga erishilmaydi. Shu sababli o‘qish tezligi bilan bir qatorda mazmunni tushunish, javoblarning aniqligi va olingan axborotni izohlash qobiliyati ham hisobga olinishi zarur. Strategiyalarni o‘rgatishda o‘qituvchining vazifasi ham muhimdir. Dastlab o‘qituvchi matn bilan qanday ishlashni namoyish etishi, sarlavha va kalit so‘zlarga e’tibor qaratish sabablarini tushuntirishi mumkin. Keyingi bosqichda o‘quvchilar juftlikda yoki kichik guruhlarda ishlaydilar. So‘ngra ular strategiyalarni mustaqil qo‘llashga o‘tadilar. Bu jarayon o‘qituvchi ko‘magini bosqichma-bosqich kamaytirish orqali tashkil etilishi mumkin.

Dars materiallarini tanlashda ham bir qator jihatlarni hisobga olish lozim. Matn o‘quvchilarning til darajasiga mos bo‘lishi, mazmunan qiziqarli va aniq maqsadga xizmat qilishi kerak. Gazeta maqolalari, qisqa hikoyalar, e’lonlar, sayohat ma’lumotlari, veb-sahifalar va ma’lumotnomalar strategiyalarni mashq qilish uchun turli imkoniyatlar yaratadi. Shuningdek, vaqt bilan bog‘liq topshiriqlarni qo‘llashda ehtiyotkorlik zarur. Haddan tashqari qisqa vaqt ayrim o‘quvchilarda xavotirni kuchaytirishi va tushunish sifatiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shuning uchun dastlab vaqt cheklovisiz mashq qilish, keyinchalik esa o‘quvchilarning tayyorgarligiga mos ravishda vaqtni bosqichma-bosqich qisqartirish tavsiya etiladi. Maqolaning muhim metodik xulosasi shundan iboratki, Skimming va Scanning strategiyalarini alohida mashqlar sifatida emas, balki o‘qish jarayonining o‘zaro bog‘langan tarkibiy qismlari sifatida o‘rgatish maqsadga muvofiq. Ularni muntazam mashq qilish o‘quvchilarning matn bilan mustaqil ishlashiga sharoit yaratishi mumkin. Biroq strategiyalarning aniq samaradorligini belgilash uchun ularni muayyan ta’lim muhitida amaliy sinovdan o‘tkazish va natijalarni o‘lchash talab etiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, Skimming va Scanning strategiyalari chet tilini o‘qitishda o‘qib tushunish ko‘nikmasini rivojlantirish uchun muhim metodik vositalardan hisoblanadi. Skimming matnning umumiy mazmuni va asosiy g‘oyasini aniqlashga, Scanning esa aniq ma’lumotni izlab topishga yo‘naltiriladi. Ularning o‘zaro uyg‘unligi o‘quvchilarga matnni maqsad asosida o‘qish va axborot bilan samarali ishlash imkonini beradi. Ushbu strategiyalarni dars jarayoniga tatbiq etishda topshiriqlarni izchil tashkil etish, matnlarni o‘quvchilarning til darajasiga mos tanlash va tushunish natijalarini muntazam tekshirish muhim ahamiyatga ega. O‘qituvchining dastlabki ko‘magi, juftlikdagi mashqlar va mustaqil topshiriqlar orqali o‘quvchilar turli vaziyatlarda mos o‘qish strategiyasini tanlashni o‘rganishlari mumkin. Shu bilan birga, tez o‘qish har doim ham chuqur tushunishni anglatmasligini hisobga olish lozim. Shuning uchun Skimming va Scanning strategiyalarini batafsil o‘qish, lug‘at bilan ishlash va matnni tahlil qilish faoliyatlari bilan uyg‘unlashtirish tavsiya etiladi. Kelgusidagi amaliy tadqiqotlarda mazkur strategiyalarning samaradorligini aniqlash uchun o‘quvchilarning dastlabki va yakuniy

natijalarini taqqoslash, o‘qish tezligi, tushunish darajasi va to‘g‘ri javoblar ulushini o‘lchash maqsadga muvofiq. Bu esa chet tili darslarida o‘qib tushunish ko‘nikmasini rivojlantirish bo‘yicha dalillarga asoslangan metodik tavsiyalar ishlab chiqishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlarFoydalanilgan adabiyotlar

1. Brown, H. D. (2007). Principles of Language Learning and Teaching (5th ed.). Pearson Education.
2. Grabe, W., & Stoller, F. L. (2011). Teaching and Researching Reading (2nd ed.). Routledge.
3. Harmer, J. (2007). The Practice of English Language Teaching (4th ed.). Pearson Longman.
4. Nuttall, C. (2005). Teaching Reading Skills in a Foreign Language (3rd ed.). Macmillan Education.
5. Nation, I. S. P. (2009). Teaching ESL/EFL Reading and Writing. Routledge
6. Anderson, N. J. (2008). Practical English Language Teaching: Reading. New York: McGraw-Hill.
7. Grabe, W., & Stoller, F. L. (2011). Teaching and Researching Reading (2nd ed.). Harlow: Pearson Longman.